

Anketa k perspektivám jidišistiky v České republice

Štěpán Balík, Marie Brunová, Jiří Holý,

Hana Nichtburgerová, Olga Zitová

Centrum pro studium holokaustu a židovské literatury Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
balik@ff.jcu.cz – jiri.holy@ff.cuni.cz

Survey on the Prospects of Yiddish Studies in the Czech Republic

This text begins by introducing a list of questions for researchers in the field and proceeds to examine how a programme in Czech Yiddish Studies might be established and organised, both as a scholarly field and, potentially, a field of scientific research. Respondents from home and abroad generally agree on the need for such a programme, dedicated to the annotated translation and study of Yiddish writing in the Czech lands from the early modern period, and on other individual linguistic and literary scholarly tasks related to Eastern Yiddish or Jewish ethnolect. In the second section, the authors summarise these suggestions and anticipate the various ways this article might spark discussion in the scholarly community, which could be the first step in establishing an inter-university Yiddish research and teaching centre. Jewish studies (in Prague and Olomouc) would primarily collaborate with foreign Jewish and Yiddish studies, as well as individual scholars; active involvement by the relevant existing disciplines, such as German, American, Slavic, and Czech studies, is encouraged (at the universities mentioned above and elsewhere).

ANKETA

Po tři staletí byla v Českých zemích psána a vydávána jidišová literatura.¹ Současně je na našem území stále přítomné rozsáhlé aškenázské hmotné kulturní dědictví: množství českých, moravských a slezských synagog, hřbitovů s aškenázskými nápisy na macevách (náhrobcích) či celé městské komplexy, tzv. ghetta. Na druhou stranu v České republice chybí jidišistika, i když jidiškajt je, resp. byla jednoznačně součástí našeho kulturního prostoru. Významnost zdejší produkce dokládá fakt, že dva uznávaní badatelé, Chone Shmeruk a Jerold C. Frakes, považují písemnictví české provenience za součást kánonu starších jidišových textů, tj. památek, které v dějinách této literatury zaujímají nezanedbatelné postavení.²

1 Substantivum *jidiš* používáme jako nesklonné femininum sice v rozporu s kodifikací, ale na základě delší překladatelské a odborné tradice (např. Markovič, Šedinová). Dále pro adjektivum volíme flexivní tvar *jidišový* podle polského vzoru *jidyszowy*.

2 Shmeruk, Chone: *Dějiny literatury jidiš*, přel. Václav Burian. Votobia, Olomouc 1996; Frakes, Jerold C.: *Early Yiddish Texts 1100–1750: With Introduction and Commentary*. Oxford Univer-

Co se týče studia jazyka a literatury jidiš po roce 1989, lze sledovat dlouhodobou stagnaci. Vznikají u nás pouze jednotlivé kurzy, které k jidiš přivádějí nadšence často znalé němčiny či hebrejštiny. Z těchto adeptů by se mohli sice v budoucnu stát překladatelé či učitelé zabývající se touto filologií, ale pokud nevyjedou do zahraničí, nemají se kde dále systematicky vzdělávat.

Vzhledem k tomu, že si autorky a autoři tohoto textu uvědomují, že založení nového oboru je dlouhodobou a finančně i institucionálně komplikovanou záležitostí, je vhodné v první řadě otevřít diskusi o samotné potřebě vzniku daného studijního oboru a jeho případných cílů a priorit. Dovolili jsme si tudíž oslovit současné domácí i zahraniční judaisty a jidišisty a další odborníky, aby se formou ankety k tomuto tématu vyjádřili.

OTÁZKY K JIDIŠISTICE V ČESKÉ REPUBLICE

1. Měl by v České republice existovat obor jidišistika? Proč?
2. Jak by takový obor měl podle Vás institucionálně vzniknout? Jaké stávající obory by se na jeho vzniku měly ideálně podílet (germanistika, bohemistika, slavistika, hebraistika...)?
3. Jaká jsou podle Vás úskalí založení takového oboru?
4. Jaké by měly být vědecké priority nově vzniklé jidišistiky v České republice?
5. Jaké by měly být podle Vás pedagogické priority oboru? Jak by mělo vypadat jeho studium a jaký by měl být profil absolventa?
6. Jakou otázku si v souvislosti s takovým počínem sami kladete?

prof. Armin Eidherr, Paris-Lodron-Universität Salzburg

1. Odpověď na tuto otázku vyplývá již z mého přesvědčení, že by na každé významné univerzitě měla existovat jidišistika. Tedy i pokud jde o Prahu, samozřejmě!

V případě České republiky, což je případ naprosto specifický, pro to hovoří zcela mimořádné důvody: jidiš také jako studijní předmět v rámci slavistiky vzhledem k jazykovým i jiným kontaktům vůči češtině (a slovenštině); zeměpisná poloha České republiky jakožto přechodového území mezi západní a východní jidiš či východní jidiš (jako jazyk, prostřednictvím své literatury a vůbec kultury) jakožto formující faktor hledání identity, jak je známe třeba u Franze Kafky. Kromě této recepce východní jidišové kultury lze uvést i recepci tvorby českojazyčných a českých německojazyčných autorů, kteří ve svých dílech jidiš³ často používali jakožto stylistický prostředek,

sity Press, New York 2004. Srov. Balík, Štěpán: *Jidiš v židovském etnolektu a moderní židovská literární identita v Čechách*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2015, s. 45.

3 Eidherr má na mysli nejen prvky samotné jidiš, ale zvláště elementy tzv. židovské němčiny (Judendeutsch), resp. zde přesněji židovského etnolektu české němčiny a rovněž židovského etnolektu češtiny. Je třeba podotknout, že například zmíněná populárně naučná slovníková příručka *Mezi námi řečeno* Ruth Bondyové (2003) nemapuje výskyt jidiš, ale etnolektu, tj. reliktních lexikálních jednotek a tvarů českých aškenázských Židů smícha-

a to prostřednictvím překladů do jidiš: povídky a román *Der proces Franze Kafky*; *Der goylem* Gustava Meyrinka; — a samozřejmě např. také *Der braver soldat Shveyk in der velt-milkhome* Jaroslava Haška (Riga 1922 a 1928 [2. vyd.]). Doposud existují nepřeložené a nyní bohužel i již jen zřídka recipované knihy v jidiš o pražských mýtech, dějinách a osobnostech (*Vunder-mayses fun altn Prog* Davida Ignatoffa z roku 1920 nebo Bastomského *Folks-mayses un legendn fun altn Prog* z roku 1923 atd. [komentář: Praha, německy *Prag*, se v jidiš řekne *Prog*, zatímco jidišové *Prag* znamená varšavskou čtvrť Praga]); děj jedné z nejvýznamnějších divadelních her jidišové literatury (*Der goylem* H. Leivické) je topograficky umístěn přímo v Praze a stále čeká na své znovuobjevení (viz T. Karlsböck — A. Eidherr: <http://hbjk.sbg.ac.at/kapitel/der-golem/>).

(Známý pianista Jevgenij Kissin, který píše a publikuje básně a reportáže v jidiš [jako příklad viz <https://yiddishbranzhe.com/2021/05/02/7370/>], by mohl fungovat jako „vyslanec“ jidišistiky v České republice.)

2. Jidišistika by měla mít v ideálním případě vlastní katedru (stejně jako ostatní filologie, a rovněž podobnou strukturu). Je žádoucí účast/podpora co možná nejvíce ostatních kateder (třeba všech uvedených v otázce). Zpočátku lze doporučit napojení na germanistiku (a slavistiku), protože zde lze argumentovat jazykovou blízkostí.

3. Za předpokladu, že jsou univerzita, potažmo stát (zejména co se financování týče) vstřícní, je třeba zdolat první překážku v podobě obstarání personálu (místa pro habilitované docenty, profesory, asistenty, sekretariát apod.). Mezi nimi musí být i lidé, kteří se jidiš naučili od rodilých mluvčích.

4. Zde uvedu jen následující body: slovanský prvek v jidiš; jidiš jako „ztělesnění“ židovské identity; jidišové divadlo (včetně spolupráce s divadly při uvádění her v jidiš); recepce jidiš v české literatuře (a např. také pražské německé literatuře); překládání jidišové literatury do češtiny; sestavení vzorového slovníku — nejprve jidiš-českého, následně i česko-jidišového (vzorem mohou být slovníky Alexandra Harkavyho [1928], polsko-jidišový slovník Arona Marka [1929], anglicko-jidišový/jidiš-anglický Uriela Weinreicha [1968] nebo jidiš-anglický slovník Harryho Bochnera a Solona Beinfelda⁴ [2012] atd.).

5. Gramatika, všechny dimenze jidišové kultury — tedy osvojení si kultury a jazyka (podle vzoru jiných studijních oborů cizích jazyků). Zvláštní pozornost by přitom měla být věnována rozvoji překladatelských dovedností. Absolventi by měli získat co nejvíce zde uvedených kompetencí, navíc i ty, které se týkají speciálně boje proti antisemitismu a předsudkům všeobecně.

ných s novějšími vlivy novohebrejskými bez gramatické struktury samostatného jazyka, kterou bychom očekávali u jidiš. Překlady, resp. české varianty anglických knih Leo Rosena *Jidiš pro radost* (1998) a *Jidiš pro ještě větší radost* (2004) prezentují rovněž nikoli elementy jazyka jidiš, ale židovského etnolektu americké angličtiny, navíc zde ve svérázně literární stylizaci [komentář autorů].

4 Eidherr zde zmiňuje přepracovanou anglickou verzi Niborského a Vaisbrotova jidiš-francouzského slovníku *Dictionnaire Yiddish-Français* (2002) [komentář autorů].

6. K tomu jsem se vyjádřil již v otázce číslo tři:

Rozeznají „příslušná“ místa obrovský význam, či snad případný potenciál, že by se Praha mohla stát průkopníkem v této vědní oblasti, kdy by byla jidišistika hodnocena a praktikována i jinak nežli pouze jako přívěsek jiné katedry? (Na světě, bohužel, doposud neexistuje jidišistika, která by fungovala jako katedra samostatná.)

Pokud ano: Poskytnou ona „příslušná“ místa peníze na infrastrukturu (zejména pro vybudování slušné knihovny) a na personál?

Pokud by byla splněna i tato podmínka: Podaří se najít vhodné spolupracující lidi, kteří by jidišistiku vybudovali, uvedli v chod a vytvořili jí pevný základ, kteří by zaručili její napojení na světovou vědu a kteří by tuto instituci považovali a zavedli jako „věčnou“ atd.?

(přeloženo z němčiny)

prof. Roland Gruschka, Hochschule für Jüdische Studien, Heidelberg

1. Ano, stejně jako by dle mého názoru měla být součástí kánonu předmětů na fakultách humanitních a kulturních věd na českých univerzitách i klasická judaistika, zabývající se hebrejsko-aramejskými texty tradiční rabínské literatury a historií židovského náboženství.

Aškenázská společnost, která se ustavila ve středověku v Evropě, dala vzniknout jedinečné kultuře, v níž byla jidiš nejen běžným dorozumívacím prostředkem, ale i literárním, uměleckým a postupně i vyučovacím výrazovým prostředkem. Jak je známo, Praha se na dlouhá staletí stala jedním z center aškenázské kultury. Na přelomu 19. a 20. století (když Židé v Českých zemích již povětšinou opouštěli západní jidiš ve prospěch češtiny a spisovné němčiny), se vzkvétající jidišová literatura ve zbytku východní Evropy stala definitivně literaturou světovou, vytvářenou a čtenou na několika kontinentech a překládanou do jiných jazyků. V této fázi začala jidišová kultura a literatura východní Evropy ovlivňovat i literatury jiných jazyků: zde je třeba zmínit recepci německojazyčné židovské renesance (v jejímž prostředí nepůsobil nikdo menší než sám Franz Kafka).

Etablováním studijního oboru jidišistika by byl zohledněn význam aškenázsko-židovské kultury v evropských dějinách, vyškolení akademických specialistek a specialistů by pak umožnilo tuto kulturu, jazyk a literaturu zprostředkovat zainteresované veřejnosti v České republice.

2. Stejně jako v jiných evropských literaturách a kulturách spočívá i v jidišové literatuře a kultuře aškenázského židovství těžiště zájmu v ní samotné, a to bez ohledu na její mnohohrstevnaté projevy a formy, navzdory veškeré její otevřenosti vůči jiným židovským i nežidovským literárním a kulturním tradicím, navzdory veškeré kulturní výměně — jako vytvoření diskurzivního a osudového společenství, které bylo ve svých počátcích ukotveno nábožensky a později etnický a jazykově. (To platí rovněž pro utvářející determinantu aškenázské kultury — židovské náboženství — v kontextu ostatních evropských náboženství.) Z tohoto důvodu by bylo založení organizačně samostatné instituce — ústavu (či oddělení) judaistiky a jidišistiky v rámci

společenskovední fakulty — žádoucí a mělo by být upřednostněno před jinými možnostmi. Z pragmatických důvodů nebo při intenzivnějším zaměření na určité epochy (např. na starší jidišovou literaturu) nebo na určité dílčí disciplíny (jako např. jidišovou jazykovědu) by bylo smysluplné, a v určitých případech dokonce i výhodou, napojení na další obory (např. na germanistiku, obecnou lingvistiku, komparatistiku, slavistiku).

3. Výzvu by mohla představovat otázka vyučovacího jazyka: ve střednědobém horizontu by mělo být na univerzitě v České republice bezpochyby usilováno o jidišové semináře v češtině. Přesto je třeba uvážit, zdali by při určité akcentaci a v určitých kurzech nebylo dobré nabídnout univerzitní vzdělání přinejmenším dočasně i v jiných jazycích, nežli se vytvoří dostatečný počet českojazyčných specialistů a specialistek, kteří by pak sami/y mohli/y vést výuku.

Další výzva při zakládání ústavu jidišistiky spočívá, alespoň dle mého názoru, v tom, že jidišistika dosáhla v oblasti výzkumu takové diferenciaci a šíře, která by dlouhodobě vyžadovala rozčlenění do dílčích disciplín (a tudíž odpovídajícím způsobem přizpůsobené studijní programy) — tak, jak je tomu kupříkladu v germanistice, kdy její dílčí disciplíny jako medievistika, moderní německá literatura a jazykověda bývají na velkých německých univerzitách zpravidla ustaveny jako samostatné studijní obory.

4. Volba priorit ve vědeckém zaměření oboru odvisí od mnoha faktorů, přičemž ne všechny lze plánovat či regulovat. Kromě akademických cílů je dozajista nutné do určité míry zohlednit i cíle neakademické.

Největšího synergického efektu s jinými humanitními obory — jak ve výzkumu, tak i ve výuce — by z mého pohledu bylo dosaženo, pokud by byla těžištěm výzkumu literatura a kultura moderní východní jidiš (zhruba od roku 1800).

Pro humanitní a kulturní vědy v České republice by bylo bezpochyby dodatečným přínosem, pokud by zde vytvořená jidišistika mimo jiné zkoumala i svědectví jidišové literatury v Českých zemích (zde zejména v Praze tištěné jidišové texty ze 17. a 18. století).

5. V ideálním případě by měl studijní program zahrnovat vývoj jidišové literatury a kultury od jejich počátků až do současnosti a rovněž zprostředkovávat základy historického vývoje jazyka jidiš. Výhodou by v této souvislosti byly semináře úžeji se specializující na vývoj jazyka a lingvisticky orientovaná témata.

Neoddělitelnou součástí studia jidiš by mělo být získání jazykové kompetence moderní jidiš: přesněji aktivní a pasivní jazykové kompetence standardizované moderní východní jidiš podle standardů, které v meziválečné době ustavil Židovský vědecký institut, tzv. YIVO (dnes Institute for Jewish Research v New Yorku) a které se na amerických a evropských univerzitách dodnes vyučují v rámci studijních programů jidišistiky. Kromě toho by mělo být do studijního plánu zahrnuto i osvojení si znalosti moderní hebrejštiny. Studijní moduly by navíc měly umožnit dobrovolné osvojení si němčiny, jednoho slovanského jazyka (v případě České republiky lze pomýšlet na „další“ slovanské jazyky, resp. „cizí jazyky“, např. polštinu, ruštinu nebo ukrajinštinu — znalost češtiny stejně jako angličtiny by beztak byla

předpokladem) nebo jiného cizího jazyka, který tvoří s jazykem a literaturou jidiš smysluplný kontext.

Rozvoji jidišistiky by z mého pohledu nejvíce prospělo, pokud by tento studijní obor nabízel co nejširší specializaci.

(přeloženo z němčiny)

dr. Pavel Kocman, Univerzita Karlova

1. Jako historik zabývající se dějinami židovského obyvatelstva v našich zemích se necítím být kompetentním na tu otázku jednoznačně odpovědět. Mohu nabídnout víceméně laický pohled na věc. Víím jistě jen, že určitě potřebujeme specialistu či specialisty, kteří budou ovládat problematiku jidiš, Judendeutsch či jakkoli to chceme nazývat, po všech stránkách, které k tomu patří.

2. Nejsem si však jist, zda by to mělo být formou samostatného pracoviště (např. katedra), zde vidím překážky spíše obecného a technicko-finančního charakteru (k tomu viz dále). Spíše bych viděl cestu specializovaného pracoviště v rámci nějaké již existující struktury (vysokoškolská katedra, ústav AV ČR apod.). Nepochybně nejbližší bude germanistika a hebraistika s tím, že jsou nutné přesahy do bohemistiky a slavistiky (polonistiky).

3. Nepochybně to budou v první řadě finance, dále to budou organizačně-logistické potíže, které ovšem z nedostatku zkušeností s touto stránkou akademického života nedokážu specifikovat.

4. Především by mělo jít o studium památek v jidiš, které buď vznikly v Českých zemích (například knihtisk, rukopisy) nebo se sem nějakým způsobem dostaly, jejich autorů apod. Myslím, že pramenů je u nás dostatek, především v Židovském muzeu, jiné jsou snadno dosažitelné na internetu.

5. Nejsem kompetentní odpovědět, nicméně si myslím, že by mělo jít o kombinované studium s jiným oborem (zde se nabízí především germanistika), protože absolvent samostatné jidišistiky těžko bude hledat uplatnění.

dr. Marie Krappmann, Palackého univerzita v Olomouci

1. Osobně bych samozřejmě založení jidišistiky uvítala, ale nejsem si vůbec jistá, zda by jidišistika jako samostatný obor měla při současném směřování politiky vysokoškolského vzdělávání naději na dlouhodobější přežití. Obecně platí, že existence „malých“ oborů, které navíc nejsou explicitně zaměřené na uplatnění v praxi, není příliš podporována. Vzhledem k tomu, s jakými problémy se v Olomouci potýká mnohem širěji zaměřený studijní obor judaistika, bych neviděla budoucnost samostatného oboru jidišistika v růžových barvách.

2. Osobně se domnívám, že spíše než samostatný studijní obor jidišistika, který lze navíc studovat na již zaběhlých katedrách v sousedních zemích (Düsseldorf, Trier), by se v našem kontextu jevila jako smysluplná přidružená pracoviště (Arbeitsstellen), která by fungovala pod záštitou větších, finančně stabilně zajištěných kateder. Něco podobného se již děje v menším měřítku v Českých Budějovicích, Praze či Olomouci. (Výuka a výzkum se zde zatím vážou na jednotlivce, kteří si vydělávají na živobytí jinou činností, a jidiš je spíš jejich koníčkem.) Budoucnost bych tedy viděla spíše v rozšiřování a podpoře menších výzkumných skupin, které budou úzce spolupracovat s oborově blízkými katedrami, z jejichž zdrojů budou pravděpodobně pracovníci těchto center také v první řadě financováni. (Všichni víme, jak těžké je udržet chod oboru převážně z projektů, zaměstnanci judaistiky v Olomouci s tím mají bohaté zkušenosti.)

3. Některá úskalí jsem již naznačila v odpovědích na první dvě otázky. Pokusím se o shrnutí: U jidišistiky by se jednalo o „malý“ studijní obor s velmi omezeným počtem uchazečů, z čehož by plynuly problémy s jeho financováním. Tito uchazeči by pak měli poměrně omezené perspektivy, jak využít studovaný obor v praxi.

4. Tato otázka implikuje odpověď „ano“ na otázku první. Pokud by měl tento obor vzniknout (podporovala bych ovšem spíše vznik výzkumných a vzdělávacích pracovních skupin), měl by k vědeckým prioritám rozhodně patřit výzkum písemných pramenů psaných v jidiš, které vznikaly a byly vydávány na území Čech a Moravy, viz např. publikace a výzkum Olgy Sixtové, výzkum olomoucké judaistiky (např. publikace *Vybrané hebrejské a jidiš prameny k dějinám Židů na Moravě: středověk a raný novověk*) apod. Do výzkumu by samozřejmě byli zapojeni studující z oborů, pod kterými by výzkumná pracoviště fungovala. V Olomouci si studenti judaistiky a germanistiky pro své bakalářské práce vybírají a zpracovávají témata tohoto zaměření. (Samozřejmě by bylo možné výzkum zaměřit rovněž např. na oblast moderní jidiš literatury, příp. na překladatelskou práci s literárními texty psanými v jidiš.)

5. Pokud by měl samostatný studijní obor jidišistika vzniknout, nabízí se několik možností profilace absolventů: 1. Odborníci specializovaní na výzkum písemných historických pramenů psaných v jidiš, které vznikaly a byly vydávány na území Čech a Moravy. 2. Překladatelé zaměření na překlad starších a moderních textů z jidiš (to by asi nebyl jejich hlavní zdroj příjmu...). 3. Odborníci zaměření na výzkum novodobé jidiš kultury a literatury, kteří by se pravděpodobně i po studiu pohybovali v akademickém prostředí. 4. Pracovníci v kultuře, kteří by znalosti uplatnili při pořádání kulturních a vzdělávacích akcí. 5. Specialisté se zaměřením na jiný obor (sociologie, religionistika, etnografie atd.), kteří by znalost jidiš využili ve svém primárním oboru.

6. Předně si kladu otázku, jak dlouho by samostatný obor jidišistika v systému vysokoškolského vzdělávání v České republice přežil. Vzhledem k tomu, jak často se ve svých úsudcích pletu, ovšem nemusí být mé strachy a obavy ohledně samostatného studijního oboru jidišistika vůbec relevantní.

prof. Stefan Michael Newerkla, Universität Wien

1. Jazyk jidiš a literatura v tomto jazyce má na území dnešní České republiky bohaté dějiny, a právě proto je zřejmé, že by se tomuto tématu měli věnovat také čeští badatelé. Svým způsobem se ale také vždy našli odborníci, kteří se věnovali i tomuto oboru. Takže je asi spíše otázkou, v jaké formě a v jakém rozsahu by tento obor měl existovat — jen jako badatelský směr, nebo jako samostatný studijní obor.

2. To záleží na tom, jaké cíle takovou institucionalizací člověk sleduje, zda by to mělo být jen pracoviště s lektorátem na jazyk jidiš, nebo odnož nějakého ústavu s vlastní profesurou pro jazyk, literaturu a kulturu, zda má filologicky probídat tradici jidiš na území ČR a věnovat se výzkumu textů, které zde vznikly zejména od 16. do 18. století, nebo se soustředit na současný vývoj tohoto jazyka.

Podle mého osobního názoru má takový obor v našich středoevropských zemích smysl jen jako součást většího interdisciplinárního pracoviště. Mně se například zdá velmi rozumné řešení, které bylo nalezeno v Německu na Univerzitě Heinricha Heineho v Düsseldorfu. Tam existuje známý Ústav pro židovská studia, který má vlastní oddělení, jež aplikuje filologické, kulturní, jazykové a literární přístupy a metody na jidiš. Předmětem tamějších studií je jazyk, literatura a kultura aškenázských Židů. Rozsah studijních oborů této univerzity zároveň nabízí řadu rozumných kombinací (s germanistikou, dějinami a kulturami východní Evropy atd.), zároveň zde existuje jedinečná možnost spojit židovská studia s kulturou, literaturou a jazykem jidiš.

Svým způsobem v České republice již vykazuje odpovídající rozvojový potenciál Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových na Palackého univerzitě v Olomouci. Už teď nabízí mj. studijní obor Judaistika — dějiny a kultura Židů, v jehož rámci studenti mají možnost seznámit se nejen s biblickou i moderní hebrejštinou a arabštinou, nýbrž i jazykem jidiš. Obsahem tohoto studijního programu je i kultura a umění, kunsthistorie a filologie, tzn. jazyky a dějiny literatur Židů, a tak se studenti věnují nejen dějinám literatury v hebrejštině, nýbrž též dějinám literatur se „židovským podílem“ (tj. česká, německá, polská, ruská, francouzská, anglická, americká atd.) a dějinám literatury jidiš. Působí zde vlastní interní lektorka Mgr. Marie Krappmann, Ph.D., která se věnuje zejména jazyku jidiš a jeho vývoji, literatuře jidiš a srovnání jidiš s němčinou. Takže obor je zde už zastoupen, jedinou otázkou je, zda jej tamější kolegové a univerzitní orgány chtějí rozšířit, a pokud ano, jak daleko.

3. Badatelský směr potřebuje vždy kritické množství vědců a studentů, pokud se chce úspěšně rozvíjet jako samostatný studijní obor. První otázkou tedy je, do jaké míry je dán potenciální zájem studentů o takový samostatný předmět. I v Německu existuje jen velmi málo míst, kde lze takový obor studovat, jako na Univerzitě Heinricha Heineho v Düsseldorfu. Patří mezi malé obory, v Rakousku taková studia proto nazýváme i „orchidejové“ obory.

Rozhodující jsou podle mého názoru také možné kombinace takového potenciálního studijního oboru. Bez odpovídající smysluplné vazby na jiné studijní předměty, bez vytváření interdisciplinární symbiózy s jinými studijními obory, se mi vyhlídky takového oboru zdají mizivé. Musíme přitom vzít v úvahu, že už některé filologické obory jiných moderních jazyků mají v některých případech potíže se udržet na uni-

verzitách v plné míře a samy pro sebe nabízejí nepříznivé vyhlídky do budoucna, pokud je člověk nestuduje v kombinaci s jinými žádanými předměty.

4. Pokud by bylo skutečně možné založit takové samostatné oddělení nebo pracoviště, bude to jednoduše velmi záležet na individuálních výzkumných pracovnících. Svoboda vědeckého bádání je na půdě vysokých škol a univerzit tradičně chráněna akademickými svobodami. V Rakousku například dodnes platí čl. 17 rakouského základního zákona státního č. 142 ř. z. z roku 1867, který stanovil, že „věda a její nauka jsou svobodny“. Bylo by zbytečné a kontraproduktivní pokoušet se někomu předepsat konkrétní vědecké priority. Přirozeně by se ale očekávalo, že by se takoví badatelé zabývali i tradicí a historií jazyka, literatury a kultury jidiš na území České republiky. Jinak by bylo těžké společnosti vysvětlit, proč by měla financovat takový obor, pokud není diskutován v souvislosti s jazykem, literaturou a kulturou většinové společnosti.

5. Jsou to nejednoduché otázky, protože závisí na mnoha faktorech (způsob spojení takového pracoviště s jinými odděleními a ústavy budoucí hostitelské instituce, stupeň synergií a překrývání s jinými existujícími obory, rozsah financování a vybavení vyškolenými zaměstnanci). Studijní plány již existujících ústavů v zahraničí by určitě mohly sloužit jako první inspirace. Podobných návrhů by určitě bylo velké množství. Osobně bych očekával alespoň široký filologický profil, který kombinuje znalosti jazyka se znalostmi literárních a kulturních dějin.

6. Považuji za pozoruhodné, že v době, kdy jsou například obory několika slovanských jazyků v německy mluvících zemích stále více pod tlakem, a jsou dokonce zpochybňovány, se v České republice rodí takové myšlenky a usiluje se o rozšíření rozsahu studijních oborů o další filologický směr. Mohu tomu počínu popřát jen hodně štěstí a zdaru.

dr. Leo Pavlát, Židovské muzeum v Praze

1. Vyjadřuji se jen k první otázce, zda by měl v České republice existovat obor jidišistika. Z hlediska doplnění širě univerzitních studií s židovskou tematikou v České republice se dá takový záměr pochopit, ale jiný důvod pro ustavení jidišistiky nenahlížím. S ohledem na to se nijak nevyslovuji k dalším otázkám. Děkuji za pochopení.

prof. Claudia Rosenzweig, Bar-Ilan University, Ramat Gan

1. Věřím, že jidišistika by mohla být v České republice založena z mnoha důvodů:

- Jazyk jidiš je v Evropě přítomen tisíc let a jsou v něm zapsány zdroje relevantní z hlediska jazykovědy, dějin, folkloru, historie knih, genderových studií, translologie a dalších. Stejně jako francouzština, němčina, italština atp. je jidiš jazykem s historií, který si zaslouží být studován.
- Zejména už proto, že vznik jazyka jidiš s českým jazykem souvisí (viz studie Romana Jakobsona a Maxe Weinreicha a aktuálně Lenky Uličné). Věřím, že výzkum

jidiš prováděný v českém prostředí by mohl přinést velmi důležité výsledky jak pro znalost jidiš, tak i aškenázskou kulturu.

— Praha, a všeobecně Čechy a Morava bývaly centry jidišové kultury a aškenázské kultury vůbec od vrcholného středověku nejméně do doby obrození. V průběhu 19. a 20. století byly jazyk a kultura jidiš v české společnosti z různých důvodů stále přítomny. Jidiš je tudíž součástí české historie.

2. Tato otázka je velmi komplexní. Je spojená s uspořádáním univerzity, na které by toto kurikulum mělo být zavedeno. Jidiš je germánský jazyk s podstatnou hebrejskou a aramejskou složkou, ale obsahuje také komponenty slovanského původu. Myslím, že ideální by bylo umožnit studium jidiš studentům všech vyjmenovaných oborů (germanistika, bohemistika, slavistika, hebraistika), pravděpodobně také germánské filologie a hebrejských/židovských studií.

3. To je složitá záležitost, která souvisí se strukturou univerzity, na níž by takové kurikulum vzniklo. Věřím, že je určitě povzbudivé, že existují možnosti žádat o finanční podporu u různých akademických nadací a z hlediska skript, slovníků a dalších potřebných nástrojů je mnoho užitečných zdrojů pro učitele i studenty dostupných online.

4. Myslím, že z hlediska vědy je toho stále mnoho, co by se mělo udělat.

Hlavní dezideratum by bylo mít k dispozici kritická vydání jidišových textů z Prahy a obecně z Čech a Moravy. Ideální by bylo, aby je zkompilovali vědci, kteří umí velmi dobře česky, protože některá jidišová díla vznikla v Českých zemích, kde se pravděpodobně mluvilo místním nářečím jidiš, které se tvořilo v kontaktu s českým jazykem své doby.

Mimoto by bylo potřeba naplnit druhé dezideratum, a sice popsat a digitalizovat jidišové prameny z České republiky (rukopisy, pinkasim, knihy, ale i materiální kulturu, jako např. amulety).

5. Domnívám se, že priority by byly:

- Kurz moderního jazyka jidiš (začátečníci, středně pokročilí a pokročilí, přibližně 3 roky).
- Úvod do středověké a raně moderní jidiš — jazyka a kultury.
- Jidišová jazykověda.
- Kurzy moderní literatury, ale také semináře o jidiš v Čechách a na Moravě.
- Pokud možno další aspekty jidišové kultury, jakými jsou hudba, folklor, divadlo, film atd.

6. Nemám otázky, pouze naděje. Věřím, že by bylo velmi důležité mít možnost studovat jidiš jak s ohledem na její kulturu — jako studujeme italštinu nebo francouzštinu atd. —, tak i s ohledem na její význam pro českou historii a literaturu.

(přeloženo z angličtiny)

doc. Pavel Sládek, Univerzita Karlova

1. Zájem o jazyk, literaturu i obecně „kulturu“ jidiš je bezpochyby záhodno podněcovat a v českém akademickém prostředí by tato témata mohla a měla být reprezentována silněji. Nedomnívám se však, že je smysluplné ustavovat obor „jidišistika“ ve smyslu samostatného studijního programu. Důvody se pokusím vysvětlit v odpovědích na následující otázky.

2. Akademický výzkum přistupuje k jidiš z celé řady úhlů. Studuje se jazyk jako takový, často z hlediska lingvistického a v rámci starší germanistiky. Podrobný zájem je věnován starší literatuře v jazyce jidiš, vznikající mezi Německem, střední Evropou a severní Itálií (16.–18. století). Zvláštní výsek představuje zájem o moderní jidiš a její literaturu, vznikající nejprve ve východní Evropě (19. století) a později zejména v USA (20. století). Zapomenout bychom neměli také na historiky, kteří pracují s prameny v jidiš především při studiu moderních židovských dějin ve východní Evropě.

Je zřejmé, že badatelské úhly jsou v každém z těchto případů velmi odlišné a představují svébytná a vlastně neslučitelná badatelská pole: Zájemce o jidiš jako jazyk musí být germanistou a lingvistou. Starší jidiš literaturu nelze studovat bez hluboké znalosti starší hebrejské kultury stejně jako hebrejštiny starší i moderní (v té je prakticky veškerá sekundární literatura). Moderní jidiš literatura souvisí s dějinami východoevropských nebo amerických Židů a badatel musí být zakotven v dějinách a teorii literatury. Jsem proto přesvědčen, že student musí vždy vycházet z příslušného nadřazeného oboru podle svého zájmu, a k výše uvedeným bych ještě připojil literární teorii a amerikanistiku.

3. Otázka by měla být formulována jinak: Co můžeme udělat pro to, aby v českém akademickém prostředí témata související s jidiš jazykem, literaturou a kulturou byla viditelnější? Jak docílit, aby se čas od času některý ze studentů takovým tématem zabýval v závěrečné práci nebo aby vyrůstali noví odborníci, kteří se budou jidiš zabývat badatelsky?

Jako studijní program nemůže být jidišistika více než nepříliš koherentní koláž, složenou z nabídky oborů vyjmenovaných výše. Uvážíme-li, jak nízké jsou počty studentů a akademických pozic v souvisejících oborech (hebraistika, židovská studia, dějiny Židů), takový studijní program by nemohl být v českém systému financování životný. Velmi malé programy chronicky trpí rizikem finančně-personální pasti: Nestabilní a nízké financování nedovoluje program pro velmi nízký počet studentů kvalitně personálně zabezpečit a realizovat, zatímco právě malý počet studentů neumožňuje program dostatečně rozvinout a učinit pro studenty atraktivní.

Za realističtější a vůči zájemcům o jidiš ze strany studentů vstřícnější považuji kombinaci zviditelnění jidiš tematiky formou jednotlivých kurzů, hostovských přednášek, letních škol a dalších podobných aktivit spolu s podporou internacionalizace, usnadňující možnost, že zájemce z řad našich studentů bude moci téma související s jidiš studovat v navazujícím stupni na zahraničním pracovišti, disponujícím potřebnými odborníky i oborovou studentskou komunitou.

4. Zájem o jidiš (nikoli samostatný program) by nejspíše mohl být kultivován z libovolného z naznačených úhlů, tedy formou určité volby, která by mohla vycházet z re-

levance jednotlivých přístupů/výseků pro české prostředí. Je smysluplné v ČR kultivovat zájem o americkou jidiš literaturu? Budeme mít dostatek zájemců o lingvistiku jidiš? Kolik historiků potřebuje zvládnout jidiš jako pramenný jazyk, pokud v tomto jazyce (na rozdíl od východní Evropy) v českém prostředí prameny existují jen velmi minoritně? Je starší jidiš literatura se svým omezeným korpusem, probádaným několika generacemi izraelských odborníků, pro české badatele dostatečně životným tématem z kariérního hlediska?

Z hlediska dalšího rozvoje bych za nejslibnější považoval cestu intenzivnější výuky jidiš jazyka a literatury v rámci již existujících programů (oborů) germanistiky a hebraistiky/židovských studií, kde tato témata přirozeně navazují na související okruhy, tvořící pevnou součást těchto programů: studium němčiny, hebrejštiny a židovské kultury.

Chci zdůraznit, že současně nijak nezpochybňuji legitimitu zájmu o kterýkoli jiný výsek ze strany individuálního studenta/badatele, tedy i lingvisty, historika, slavisty, amerikanisty aj. Takový zájem však bude v českém prostředí nutně tak minoritní, že k jeho naplnění nepotřebujeme samostatný studijní program.

5. Pokusil jsem se vysvětlit, proč „jidišistiku“ z akademického hlediska nepovažuji za samostatný koherentní obor, ale spíše větší množství separovaných podoborů, náležejících ovšem k různým nadřazeným oborům. Nabídku samostatného programu v českém prostředí bych vůči studentům i z hlediska jejich možného uplatnění v akademické sféře i jinde považoval za neseriózní. Právě úkol naformulovat koherentní profil absolventa (podle mého názoru nesplnitelný) je vhodným testem, odhalujícím výše naznačená úskalí. Dodávám, že anketa se nijak nedotýká zcela klíčové otázky, zda by se jednalo o program bakalářský, navazující magisterský, nebo dokonce o oba stupně.

6. Mé odpovědi vyjadřují skepsi odbornou a institucionální. Nemyslím si, že „jidišistika“ je jako samostatný studijní program z akademického hlediska nosným konceptem, a to zejména v době, kdy se univerzity spíše snaží malé programy spojovat do větších celků. Otázku si kladu na obecnější institucionální rovině. Z vlastní zkušenosti vím, že pro české akademiky je existence studijního programu jakýmsi etalonem uznání oboru: Do jaké míry jde o iluzi, která nás vyčerpává a nevede k žádoucím výsledkům? Když jsme před lety na pražské hebraistice pociťovali nutnost jasně naznačit, že nejsme pouze jazykovým oborem, vytvořili jsme nový program „židovská studia“, abychom vzápětí zjistili, že téhož lze s mnohem větší efektivitou docílit modernizací programu již existujícího — a nový program jsme následně zrušili... Mohu tedy uzavřít, že ke zviditelnění jidiš a posílení zájmu o ni mezi studenty i akademiky lze použít efektivnějších cest nežli ustavení samostatného studijního programu.

dr. Daniel Soukup, Palackého univerzita v Olomouci a AV ČR

1. V současnosti se v rámci projektu věnuji jezuitskému řádu v raném novověku a vztahu jeho členů k židovské komunitě. Jeden z páterů Tovaryšstva, cenzor hebrejských knih, profesor posvátných jazyků a misionář Franciscus Haselbauer vydal v Praze roku 1742 gramatiku hebrejštiny a aramejštiny a jako jeden z prvních k ní připojil drobný appendix

de idiotismo Germanico-Judaeorum.⁵ To by mohla být má odpověď. Již jezuité na sklonku raného novověku pocítovali potřebu vzdělat se v jazyce, kterým místní Židé komunikovali. Motivace jezuitů byla samozřejmě dobově podmíněná, znalost judeo-němčiny či jidiš pro ně byla nástrojem ke konverzi Židů, nicméně samotné jádro tohoto zájmu je stále platné: významná část českých a moravských souvěrců předmoderní doby komunikovala, popř. četla, či dokonce psala v tomto jazyce, a bez jeho studia tak přicházíme o vhled do důležitého segmentu pramenů k dějinám místních komunit. Současní judaisté si uvědomují, že znalost hebrejštiny, hagiolektu, jazyka učenců a modliteb, nestačí, chceme-li proniknout ke všem vrstvám židovské společnosti. Z perspektivy historika nejsem schopen jednoznačně říct, zda se má na některém z domácích akademických pracovišť ustavit autonomní obor jidišistika, anebo existovat jen formou onoho haselbauerovského appendixu, který by byl pomocnou disciplínou některé z hebraisticko-judaistických kateder. Druhé řečené by mi dávalo větší smysl, uvažují-li o judaistice jako o souboru židovských studií (Jewish Studies), kam výzkum jidiš rovněž spadá. Z perspektivy literárního historika ale rozumím přesvědčení, že výzkum místní varianty jidiš a textů, které byly v tomto jazyce v Praze vydávány a místní komunitou recipovány, by si zasloužil systematictější institucionální ukotvení.

2. Odpověď na tuto otázku se odvíjí od cíle, který by si takovýto obor stanovil. Domnívám se, že nově etablované pracoviště by stěžejně mohlo konkurovat významným zahraničním institucím, které se věnují jazyku jidiš v širokém filologickém a komparativním spektru. Devízou domácí jidišistiky by měla být především orientace na lokální materiál. Přiznám se, že nevidím valný smysl v tom, aby takovéto pracoviště zkoumalo obsah a jazyk Alejchemových, Perecových či Singerových textů, leží-li před námi Atlantida domácí judeo-německé produkce. Tím již ale předjímám odpověď na čtvrtou otázku. Interdisciplinární potenciál jazyka jidiš tkví v jeho charakteru a lze to dokumentovat na tom, z jakého odborného zázemí pocházejí místní badatelé, kteří se tomuto jazyku věnují. Na Palackého univerzitě v Olomouci, která má silnou germanistickou tradici, se jidiš studuje v průsečíku germanistiky a judaistiky a odráží i jazykovou realitu moravského Židovstva v uplynulých staletích (Marie Krappmann). Jedna z našich největších odbornic na jidiš prameny a literaturu Olga Sixtová přistupuje k tomuto tématu z oblasti knižní kultury a socio-historie. Jidiš komponenty v bohemistickém a slavistickém bádání reflektuje lingvista Štěpán Balík. Literární historici vnímají jidiš především prizmatem mnohojazyčnosti bohemikálního písemnictví a jeho transkulturních literárních vazeb a přistupují k jidiš textům z komparativního hlediska (Václav Petrbok, Jan Hon). Samostatnou skupinu pak představují překladatelé, kteří pracují s tímto jazykem pragmatičtěji (Petr Jan Vinš, Jindřich Vacek). Metodologická variabilita by však neměla zastínit skutečnost, že jidiš by zde mělo být zkoumáno především s ohledem na dějiny českých a moravských Židů a v kontextu místního hebraisticko-judaistického bádání, tedy v blízkosti pracovišť, která takovýto výzkum zaštiťují.

5 Plný název gramatiky, kterou jezuita Franz Haselbauer (1677–1756) vydal v roce 1742 v Praze na Karlo-Ferdinandově univerzitě, zní *Fundamenta Grammatica Duarum Praecipuarum Linguarum Orientalium, Scilicet: Hebraicae, Et Chaldaicae Cum Appendice De Idiotismo Germanico Judaeorum* [komentář autorů].

3. Odhlédnu-li od zcela zásadního problému, jak takovýto obor financovat, pak je to i jeho exkluzivita, která přirozeně limituje počet uchazečů, kteří by jej měli studovat. Jidišistika nemůže být v českém prostředí masovým oborem, jak ostatně není ani nikde jinde ve světě, a s tím musí počítat i případné akademické pracoviště, které by bylo ochotné vzít tento obor pod svá křídla.

4. Dezideratem je podle mého především výzkum lokálního vývoje jazyka jidiš a literárních textů, které zde byly publikovány, potažmo pramenů, které jsou součástí archivních fondů českých a moravských obcí. Chybí nám edice a překlady textů, nevyhovující jsou dnes již zcela antikvovaná regista k dějinám místních Židů, která navíc končí rokem 1620, kdy naopak roste počet judeo-německých písemností. Jedná se často o klíčové prameny, jak je tomu v případě jazykově hybridního souboru stanov moravských komunit *Šaj takanot*, který doposud nebyl v domácím bádání náležitě vytěžen. Český čtenář je dodnes ochuzen o fascinující kolekci soukromých jidiš dopisů z roku 1619 mezi Prahou a Vídní, které nabízejí intimní vhled do světa raněnovověkých Židů. Jidiš literatura, ale ani hebrejské písemnictví doposud nejsou studovány jako integrální součást bohemikální literatury, čímž unikají vzájemné formální i tematické shody a rozdíly. Vytěsnění jinojazyčných textů z dějin české literatury je ostatně neblahým dědictvím, s nímž jsme se doposud nevyrovnali. Jidišistika by v místních poměrech měla kombinovat pedagogické i výzkumné cíle tak, jak je tomu rovněž u hebraistiky a židovských studií obecně, nicméně důraz by měla klást na regionální kontext. Obeznamenost s místní situací od nás totiž oprávněně očekávají i kolegové ze zahraničí, judaisté z Izraele, Evropy a USA, kteří se na nás obracejí s prosbou o konzultace a rešerše. Tomu bychom měli vycházet vstříc.

5. Odpověď na tuto otázku musí dát v první řadě sami jidišisté — já z pozice historika a literárního historika, který se věnuje judaistickým tématům starší doby, bych od absolventa jidišistiky očekával velmi specializované dovednosti, jakkoli jsem si vědom toho, že jde o přehnaně idealistické vize. V první řadě perfektní jazykovou znalost a schopnost orientovat se v tištěných i rukopisných médiích, tedy v paleografii, kodikologii a knižní kultuře. Nezbytný je ovšem solidní judaistický základ, tj. bezpečná obeznámenost s židovskou kulturou, dějinami a základní osvojení židovských jazyků.

6. Dovolím si znovu navázat na svou počáteční úvahu a zopakuji poněkud heterodoxní myšlenku, zda by jidišistika v našich skromných česko-moravských poměrech neměla i nadále zůstat pouhým apendixem židovských studií. Jsem si vědom toho, že ve svých předchozích odpovědích upírám hypotetickému domácímu oboru jidišistiky rozlet a badatelskou svobodu a snažím se jej vtěsnat do regionálně limitovaného rámce. Smysl totiž vidím především v institucionální podpoře hebraisticko-judaistických oborů, které se věnují lokálním dějinám v širokém historickém kontextu a v mezinárodní spolupráci. Ovšem představa, že by součástí těchto pracovišť byly i etablované jidišistické sekce či kabinety, které by generovaly fundované odborníky, je mi velmi sympatická. Koneckonců tím nevylučuji její postupné osamostatnění a odpoutání od mateřských disciplín hebraistiky a judaistiky. K tomu, aby k něčemu takovému vůbec mohlo dojít, je ovšem v první řadě třeba jejich systematická a dlouhodobá podpora, která prozatím není v České republice samozřejmostí.

dr. Marek Tuszewicki, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

1. Existence jidišistiky jako samostatného studijního oboru na českých univerzitách má zcela jistě svoje historické odůvodnění jak s ohledem na starobylé židovské osídlení, tak i ve spojitosti s formováním jazyka jidiš na slovansko-germánském rozmezí. Studium jazyka jidiš přispívá k lepšímu poznání minulosti střední Evropy a kulturního dědictví. Poměrně vysoká popularita židovské tematiky také naznačuje, že nový studijní obor by neměl mít problém s odpovídajícím počtem studentů.

2. Každý z těchto oborů se mi zdá vhodný. Z vyjmenovaných možností bude nejlogičtějším oborem germanistika — s ohledem na dominující německou složku v jidiš. Jestliže však má nový obor za cíl zkoumat spíše literaturu než jazyk, v tom případě bohemistika/slavistika dávají také smysl. Krátce řečeno, institucionální zařazení oboru bude záležet na tom, jaké vzdělání má předat studijní program.

3. Myslím si, že v první řadě jsou to otázky finanční a personální. Shromáždění náležitě početného pedagogicko-vědeckého týmu a získání podpory ze strany vedení univerzity by mělo otevřít cestu k založení katedry či ústavu a ve svém důsledku i cestu k vypracování koncepce studijního oboru. Jidišistika se v současnosti ve střední Evropě rozvíjí velmi dynamicky a nemyslím si, že by se objevily problémy meritorní povahy.

4. Myslím, že — s historickým ohledem — by to měl být výzkum týkající se prostoru kontaktu židovsko-germánského a židovsko-slovanského: jazyky židovsko-slovanské, stará jidišová literatura, literatura 19. stol. atd. Ale otázky spjaté s volbou priorit budou určitě záležet na kompetencích spolupracovníků v týmu.

5. Podobně jako u otázky 4 — student by měl získat jazykovědné, resp. literárněvědné kompetence. Myslím, že v první řadě by bylo třeba věnovat se programu I. stupně (tj. bakalářského), který by garantoval tři roky studia jazyka jidiš s prvky němčiny a hebrejštiny. Co se týče samotného vzdělávacího procesu, je to otevřená otázka.

6. Nepochybuji o tom, že vytvoření oboru jidišistika v České republice by mělo rozumné důvody a smysl.

(přeloženo z polštiny)

dr. Petr Jan Vinš, Univerzita Karlova

1. Zájem o jidiš kulturu a literaturu v poslední době narůstá i v českém prostředí. Tento zájem, který se týká jazyka, literatury, divadla, hudby a mnoha dalších oblastí lidského tvůrčího života, není úzce teritoriálně vázán na České země (kde se jidiš v 19. a 20. století prakticky nemluvalo), ale dobře odráží nadregionální charakter mo-

derní jidiš kultury, která před druhou světovou válkou a částečně i po ní tvořila jeden kulturní prostor od Moskvy po New York. Studium jidiš jazyka, literatury a kultury má proto v ČR značný potenciál.

2. Jidišistika je ze své podstaty nutně mezioborová. Nachází se na rozhraní germanistiky (zejména starší vývojové fáze jazyka), slavistiky — kde přichází do úzkého kontaktu se slovanskými jazyky a literaturami —, judaistiky a hebraistiky. Tím ale její přesahy nekončí — americká jidiš literatura by měla být (byť zhusta není) zájmem amerikanistů, bohatá tradice jidiš divadla může zajímat teatrology, svébytná jidiš hudba hudební vědce, historiky mohou zajímat jidiš dochované paměti a dokumenty v jidiš např. z doby holokaustu/šoa/khurbn a podobně. Pro všechny tyto obory je nicméně klíčové získat funkční kompetenci v jazyce, ta pak otevírá mnohé dveře různými směry.

3. Jidišistika je ze své podstaty malý obor. Pragmatický pohled na univerzitní fungování by v našem prostředí těžko obhájil jidišistiku jako svébytný a samostatný studijní obor. Z jistého úhlu pohledu by to možná bylo i kontraproduktivní. Jidiš kultura a literatura — i jen ta moderní — je tak široce rozkročená, že by bylo těžké a možná i zbytečné obsáhnout všechno. Spíš by bylo myslitelné a nepochybně přínosné koncipovat jidišistiku jako mezioborové centrum, které kromě základní kompetence v jazyce, jež je nezbytná, dá studentům a badatelům v jiných oborech základy pro to, aby mohli k jidiš literatuře a kultuře přistupovat prizmatem svého oboru.

4. Vzhledem k tomu, že historickou lingvistikou a staršími vývojovými fázemi jazyka jidiš se poměrně obsírně zabývají badatelské ústavy v Německu, nabízelo by se v našem prostoru věnovat se zejména moderní (východní) jidiš a její bohaté literatuře a kultuře. Konkrétní zaměření ale bude vždy odvislé od personálních kapacit, které nejsou příliš velké.

5. Z praktického hlediska není myslitelné dělat jakékoli bádání v oboru jidiš literatury a kultury bez solidní znalosti jazyka. Již získané zkušenosti z výuky na FF UK v Praze mě vedou k přesvědčení, že kompetence, která umožňuje samostatnou práci s texty, je možné dosáhnout dvouletým (čtyřsemestrálním) kurzem při hodinové dotaci 2 × 2 hodiny týdně. Pro smysluplnou jidišistiku je takovýto základní kurz jazyka skutečně *conditio sine qua non*. Na něm pak lze stavět dál, ať už směrem ke studiu literatury, divadla, historických dokumentů apod.

6. Má smysl takové mezioborové jidišistické centrum budovat jen v rámci jedné instituce a v rámci jejich omezených zdrojů, nebo s účastí pracovníků různých akademických institucí v republice, kteří už se jidiš nebo příbuznými tématy zabývají? Bylo by velmi vhodné netříštit síly, zároveň ale je třeba pro jakýkoli projekt najít nějaké vhodné institucionální zastřešení a tyto dvě perspektivy mohou (ale snad nemusí...) být v jistém napětí.

SLOVO ZÁVĚREM

Je jistě potěšující, že zájem o diskusi o jidišistice a kultivování jidiškajt v Českých zemích projevil několik badatelů a pedagogů jak z České republiky, tak i ze zahraničí (z Izraele, Německa, Polska či Rakouska). Na základě jedenácti odpovědí na šest otázek lze konstatovat následující částečně společné teze a z nich vyplývající závěry.

Založit samostatný studijní obor jidišistika se v České republice jeví za současných podmínek (podpora univerzity, místo pro pedagogickou a vědeckou činnost, financování, nábor studentů a jejich úzká profílace včetně uplatnění v oboru) zatím jako nereálné. Reálná je ale podpora současných judaistik, resp. germanistik a slavistik v rozšiřování kurzů jazyka jidiš a doplňování o další výuku spjatou s jidiškajt. Inspirování tezemi Pavla Sládka, které se týkají kulturní blízkosti amerikanistiky a tradice východní jidiš v USA, a názory Daniela Soukupa na dosavadní tristní stav popisu dějin české literatury (viz jeho vyjádření na s. 130) lze nicméně zvažovat i české bohemistiky jako přirozená centra, která se takto mohou odborně či pedagogicky profilovat. S ohledem na chasidské komunity v Izraeli se rovněž nabízí v případě studia jazyka jidiš a této literatury v budoucnu také izraelská studia.

Jako smysluplné se jeví vytvoření meziuniverzitního⁶ výzkumného a pedagogického centra (primárně danou spoluprací judaistik v Praze a Olomouci), které by bylo minimálně zpočátku doplněno o zahraniční jidišisty např. z Izraele, Německa, Polska či Rakouska. Marie Krappmann v této souvislosti navrhuje formu přidružených zahraničních pracovišť k již dlouhodobě existujícím v sousedních zemích (Düsseldof, Trier).

Jejím cílem by byla organizace populárněvědných či pedagogických aktivit spjatých s českou jidiškajt a moderní východní jidišovou kulturou, a to jak formou jednotlivých přednášek, speciálních semestrálních kurzů, což se již částečně na univerzitách v Praze, Olomouci či v Českých Budějovicích děje, tak i kupříkladu několikátýdenní letní školou jazyka jidiš.

Výzkumnou aktivitou takového centra by mělo být ediční a překladatelské zpracování korpusu jidišových památek 16. až 18. století, které jsou spjaty s Českými zeměmi. Tato oblast je ve spojitosti s českým jidišistickým zkoumáním našimi respondenty často považována za největší dezideratum. Součástí takového projektu by mohlo být i shrnutí (např. formou českých judaistických diplomových prací) dosavadního bádání v Izraeli, které je odborníkům neznalým moderní hebrejštiny zcela nepřístupné. Kromě překladu a komentáře české jidišové literární produkce v novověku se dále nabízí zkoumání jidišových textů z různých hledisek: jazykového, historického, kulturologického, náboženského atd.

Velkou neznámou je, co skrývají knižní fondy našich knihoven, zda by nás i zde nečekala překvapení, která by doplnila korpus české produkce jidišových památek. Navíc, jak navrhuje Daniel Soukup, přirozenou součástí naší aškenázské kultury, a tedy i zájmu případně české jidišistiky, jsou od 17. století i texty judeoněmecké (mj. jím zmíněný jazykově hybridní soubor stanov moravských komunit zvaný *Šaj takanot*).

6 Druhou možností, kterou zmiňuje například Pavel Kocman a kterou zde dále nerozvíjíme, je pracoviště spjaté ne s univerzitním prostředím, ale s Akademií věd ČR.

Druhou výzkumnou kapitolu, o níž s ohledem na svou překladatelskou specializaci hovoří nejen Petr Jan Vinš, ale s přihlédnutím k literárněvědné synergii s jinými obory i Roland Gruschka, tvoří překlad a zkoumání východojidišových textů. Tyto texty mohou mít spojitosti typologického či tematického rázu s autory řazenými k českožidovskému či českému židovskoněmeckému okruhu. Pro některé z nich představovalo navíc jidišové písemnictví inspiraci pro vlastní texty (blíže publikace jidišové beletrie v židovském tisku z Českých zemí, jako jsou *Selbstwehr*, *Kalendář česko-židovský*, *Židovský kalendář*, *Rozvoj*, *České listy* apod.). Studijní zájem však může být dán prostým tvrzením o významnosti této literární kultury, která zvláště s ohledem na paralelní písemnictví hebrejské, polské či ruské na daném území splňuje kritéria literárního bádání judaistického i slavistického.

Z hlediska lingvistického se v této souvislosti nabízí rovněž práce na prvním českém slovníku jidiš (východní), o němž se zmiňuje mj. Armin Eidherr a který by měl být podpořen potřebným jidiš-českým jazykovým korpusem. Další filologickou cestou je výzkum textů s prvky židovské němčiny (tzv. Judendeutsch) či pozdějšího etnolektního útvaru — židovské češtiny.